

Politikai
röpiratok.

172.

N° 149.

157

192
1563

ANTI-CAESAR.

LABIENUS
ALKALMI MEGJEGYZÉSEI.

MAGYARÁZAT

III. NAPOLEON JULIUS CAESARJÁHOZ.

IRTA

ROGEARD A.

A franczia eredetiből fordítva.

3.

PEST,
KIADJA PFIFER FERDINÁND.

1865.

PFEIFER FERDINÁND

nemzeti könyvkereskedésében
Pesten (Szervitátor sarkán, a „fehér hajó“-val szemben)

megjelent:

JULIUS CAESAR TÖRTÉNETE.

Irta LAMARTINE ALPHONS.

Fordította Jánosi Ferencz.

Két kötetben. — Bolti ára 2 frt 50 kr.

Alig jelent meg Napoleon császárnak „Julius Caesar élete,“ az egész európai sajtó megmozdult tiltakozni a lángész zsarnokságának jogosultsága ellen. Kiolvasták belőle, hogy a hatalmas császár e műben kardjával szerzett sajtó uralmát akarja tollával védeni. Azt mondják a császárral, hogy a lángésznek igen is sok joga van uralkodni, de senki se hajlandó elismerni azt a jogát is, hogy fensőbb küldetés címe alatt hazája törvényeit, jogait lábbal tapodja. Azt mondják, hogy azok, kik a jogot és szabadságot tisztelik, már régóta megállapodott véleménynyel bírnak Caesarról; elismerik egyénisége nagyságát, de kárhoztatják, hogy roppant szellemi tehetségeit hazája intézményeinek megrontására használta fel.

Azok közül, kik Caesarról kárhoztató ítéletet mondtak, a francia köztársaság ideiglenes elnöke, a girondiak történelme írója,

ANTI-CAESAR.

~~~~~  
LABIENUS

ALKALMI MEGJEGYZÉSEI.

MAGYARÁZAT

III. NAPOLEON JULIUS CAESARJÁHOZ.

IRTA

ROGEARD A.

~~~~~  
A francia eredetiből fordítva.

~~~~~  
PEST,  
KIADJA PFEIFER FERDINÁND.

~~~~~  
1865.

L15752007841

DE BALLAGI GÉZA.

Krisztus után a 7-dik évben, Augusztus uralkodásának harmincznyolczadik esztendejében, halála előtt hét évvel történt; a kényuralom napjai folytak, a felséges-nép urára talált. Julius csillaga kiemelkedve a vérgőzből, mely hajnalát elborította, szelíd fényt öntött a hallgató forumra. — Szép pillanat volt ez! A curia néma volt, a törvények hallgattak; nem voltak többé comitiák, indítványozások, fellebbezések, külön szakadások, népitéletek, választások, rendetlenségek; nem volt köztársasági hadsereg — nulla publica arma — mindenütt a római béke kierősza-
kolva a rómaiaktól; egyetlenegy tribunus,

Augusztus; és csak egyetlenegy hadsereg, az Augusztus hadserge; egyetlen akarat az övé; egyetlenegy consul, ő; egyetlenegy censor, ismét ő; egyetlenegy praetor, ő, mindég ő. — A proscibált ékesszólás az iskolák árnyékában elhalóban volt; az irodalom vonaglott Maecenas védnöksége alatt; Titus Livius felhagyott az írással; Labeon a beszéléssel; Cicero olvasása el volt tiltva; — a társadalom meg volt mentve. — Mi a hirnevet illeti, az kétségenkívül megvolt, mint illik egy önmagát becsülő birodalomhoz; a világ minden részében czivakodtak egy keveset, az embereket északon és keleten, jobbra és balra kellőleg megverték; szereztek neveket, melyeket az utcák sarkaira és a diadalivekre lehetett függeszteni; voltak legyőzött népek, melyeket domborműveken lánczokra lehetett verni; voltak dalmaták, cantabrusok, aquitarusok, panoniak; voltak illiriaiak, vindeliciek, salassusok és dacusok és ubiusok, sicambrusok, partusok, a pol-

gárháboruból maradt rómaiakat nem is számítva, kik felett Augustus elég merész volt a hagyomány ellen diadalmaskodni — de csak lóháton — szerénységből. Sőt egy háboru is volt, melyben az imperator személyesen vezényelt és személyesen megsebeztetett —, mi kétségen kívül egy nagy nemzet hirnévének délpontját képezi.

E közben záporként hullottak a sestertiusok a népre; a fejedelem megtöbbszörözte a kiosztásokat; azt lehetne mondani, hogy ez neki semmibe sem kerül; ő csak osztott, osztott és ismét osztott; ő oly jó volt, hogy még a tizenegy évnél kisebb gyermekeknek is adott — a törvények ellenére. Oly szép a törvényt megsérteni, ha az ember jobb a törvélynél.

Mi a nézőjátékokat illeti, nagyon szép kor volt az, a mely most következett. — Csak egyetlenegy zavar létezett — a színjátékok és viador-játékok megválasztását illetőleg; játékok a forumon, játékok az amphiteatrumban, játékok a circusban, a

comitiai játékok ; tengeri játékok és trójai játékok ; a versenyfutásokat, a vadászatokat és athleták harczait nem is számítva, szint-
ugy a rhinocerusok, tigrisek és 50 könyöknyi
hosszu kigyók kiállításait. A római nép so-
hase mulatta így magát. — Hozzá kell
ezekhez tenni, hogy a fejedelem gyakran
tartott szemlét a lovagok felett, s különö-
sen szerette ismételni az elléptetés szertar-
tását, egy felséges néző-játék, tele változa-
tossággal, s a melyet igaztalanság nélkül
nem lehet kihagyni az élvezetekből, me-
lyekkel ő a világurait megtraktálta. — Mi
őt magát illeti, élvezetei nagyon egyszerű-
ek voltak, ha az nem lett volna, hogy ő
talán gyakran is átengedte a Scriboniát
vagy Liviát jogosan illető helyet Drusillá-
nak, Tertullának, Terentillának, Rufillá-
nak vagy Salvia Titiscenia vagy valakinek
másnak; és hogy az a rossz szokása volt,
derék étvágygyal, egy kissé nagyon is vi-
gan, istennek átöltözve, tizenegy más társ-
sal, kik szintén isteneknek voltak átöltözve,

mint ő, ülni asztalhoz; és hogy ő egy kissé nagyon szenvedélyesen, még pedig oly mértékben szerette a szép butorokat és a szép corinthiai edényeket, hogy megölette a tulajdonost, csakhogy az edényeket birtokába kerítse; hogy örömet kockázott, hogy egy kissé mindég hajlandónak mutatkozott nagybátyja vétkei követni; hogy vénségében, midőn izlése valamivel finomodott, csak szüzeket méltatott bizalmára, s hogy a gond a nevezett szüzeket hozzája vinni, nejére Li-viára volt bizva, ki egyébiránt nagy buzgósággal végezte e csekély megbiztatást. Mindezt leszámítva, és számba nem véve az apróbb birói díjakat, melyek említésre se méltók, — élete, mint Svetonius állítja, egyebekben nagyon rendes s minden szemreháson fölülláló lett volna. — Tehát boldog korszak volt ez, nagy század volt ez az Augusztus százada, s nem ok nélkül kiált fel az eleinte kissé megsarczolt, de később kárpótolt Virgilius, hogy ez a Saturnus visszatért országa.

Igaz, hogy itt-ott a képen volt egy-egy árnyék, egy duczat összeesküvés, s ez megront egy kormányt; a köztársaságiak voltak ezek, kik visszatértek. — Megöltek közülök annyit, a mennyit csak lehetett, Pharsalusnál, Thapsusnál, Mundánál, Philippinél, Actiumnál, Alexandriánál és Sici-liában; mert a római szabadságnak szívós étete volt; hét tömeges mészárlásnak, hét öldöklésnek kelle közbe jőni, hogy azt harczképtelenné tegye; a legiók mintha a földből nőttek volna ki Pompejus kívánsá-gára; teljes szándékkal gyilkolták le eze-ket a mindig megújuló köztársaságiakat, de mennyit? — Legfeljebb talán 300,000-
ret; ez jól volt, de nem volt elég; mert még fen is maradt! — Aztán még némi kellemetlenség a nagy ember életében. — A senatusban ruhája alatt vértet és kardot kelle hordania, mi kissé alkalmatlan, különö-sen melegebb tájakon, s tiz erős legénynyel környezni magát, kiket barátjainak neve-

zett, s a kik mindamellett rá nézve boszantó társaságokat képeztek.

Ott volt az a három cohors is, mely utána hurezolta régi vasszerszámaikat, abban a városban, melyben azelőtt hatvan évvel még egy kis késsel se szabadott belépni; ez mindenesetre némi kétséget támaszthat a „haza atyja“ népszerűsége iránt. Aztán volt egy praefectus Lyonban, Licinius, ki az ő provinciáját nagyon kizsákmányolta; ez nem tudta a juhot úgy nyírni, hogy az ne bőgjön; ez egy tudatlan durva tiszt volt, ki megelégedett azzal, hogy a pénzt onnan vegye a hol találja, tudniillik a zsebből, a nélkül, hogy sokat tétovázna, tehát a kivitelben legkisebb eszet sem tanusított; ez ugyanaz kinek eszébe jutott a naptárt meghosszabítani, hogy a jó várost egy évben kétszer adóztathassa. Egyébiránt el kell ismerni, hogy kormányzása jóvedelmét lélekismeretesen osztotta meg urával.

A jó lyoniak, nem tudva hogyan meneküljenek e vérszopótól, elég együgyűk

voltak Caesartól a praefectus visszahívását kérni, ki természetesen állomásán maradt.

Voltak még bizonyos expeditiok a távolban, melyekre nem lehettek valami különösen büszkék; a szerencsétlen Varus elég ostoba volt, magát három legioval le-mészároltatni hagyni, ott fen a Rajnán túl a herczyni erdők között. Ez igen rossz benyomást okozott. A háboru olyan mint minden jó dolog, nem szabad vele visszaélni. — Érdeme, hogy egy felemésztő néző játék, a leghatalmasabb szórakozás—ha az ember úgy akarja — de oly forrás, melyet kimélni kell; nem szabad könnyelműen bánni ez iszonyu játékkal, mely az ellen fordulhat, ki játszódj; s midőn az ember egy Szabadító, nem illik ugy minden igaz ok nélkül mészárszékre vinni az embereket, kiket megszabadított. Ez az, a mit elmondhattak volna; de ki gondolt erre? Alig huszezer anya, és mi ez egy nagy birodalomban? — Jól tudja minden ember, hogy a dicsőség kegyeit nem adja

ajándékba, és Roma vérben, pénzben elég gazdag volt, hogy ezt megfizethesse.—Augustus eleget tett kötelességének, midőn fejét nagyon gyengén az ajtóhoz verte, és egy prosopopiát csinált, mely egyébiránt classikus lön.

És volt egy Lonlius, ki egy sast elvesztett, ezt meg lehetett engedni; és a mi a pénzügyeket illeti, egy új korszak tűnt fel, a nagy mérvben való kezelés fel volt találva és a világot kelleigazgatni.—E szörnyeteg birodalomnak száz millió keze volt és csak egy gyomra; az egység meg volt alapítva. En a ti kezeitekkel dolgozom, s ti az én gyomrommal emésztetek — ez nagyon világos — és Meneniusnak igaza volt — és én csak helyeselhetem véleményét!

Ha e rendszer némi visszaéléssel járt, ha koronként éhség volt, az csak egy felhő volt az általános öröm sugárfényében, egy félhang a nyilvános elismerés összhangjában, s mindazon apróbb esélyek, melyek a birodalom arczát véletlenül redőkbe vonták,

valóban csak boldog ellentétek és érdekes változatosságok voltak egy boldogságában mámoros népre nézve; ez volt az ebéd fűszere és épen elegendő, hogy az egyhangúságot megszakassza, az örömet mérsékelje és a telteltséget megelőzze. — Az ember megfulladt a boldogságban; vannak jótétemények melyek megfojtanak, és boldogságok a melyek megölnék.

Ki az tehát ez aranykorszakban, ki panaszkodhatna? Tacitus azt mondja, hogy hét évvel később, Augustus halálakor csak kevés polgár volt még, ki a köztársaságot látta; s még kevesebb maradt életben a ki azt szolgálta; a polgárháboru vagy a proscriptio, vagy a tömeges kivégzés, öldöklés, börtön, száműzés, nyomor, kétségbeesés megsemmisítette őket; az idő elvégezte a többit; maradt néhány elkeseredett kedély, néhány mogorva öreg, és a mi azokat illeti, kik Actium óta jöttek a világra, azok mind szemeiken a császár képével születtek, és ha ezért nem láttak világosabban,

legalább ok volt reményleni, hogy hajlandók lesznek a dolgok új alakját szépnéki találni; sőt a legszebbnek, mert mást soha se láttak. — Így aztán elégteltek lőnek Remus utódai, és mindenki jól találta magát a legjobb kormány alatt.

Ez időben élt Labienus. — Ismerik-e Labienust? — Különös ember volt, sajátos szeszélyekkel. Csak képzeljék, hogy ő vonakodott polgárnak maradni abban a városban, a hol csak jobbágyok voltak. — Lehet-e ezt érteni? „Civis romanus sum“ mond ő; s lehetetlen volt őtet ettől eltéríteni. — Ő, mint Cicero, szabadon akart meghalni a szabad hazában; lehet-e ehez hasonló tulságoskodást képzelni? Egy polgár és szabad, az esztelen! Kétségtelenül azt mondta ő, a mit később Polyeuctus mondott: „én keresztény vagyok,“ a nélkül, hogy nagyon tudná mit beszél. — Az igazság az, hogy az ő szegény feje beteg volt; fejét veszélyes baj bántotta; legalább ez volt véleménye Augustus orvosának, a hi-

res Antoniusnak, ki az eszelőségnek e nemét feleselő monomaniának nevezte, és azt rendelte, hogy a beteget börtönnel kell gyógyítani. — Labienus nem fogadta meg a rendeletet, ezért nem is gyógyult meg, a mint mindjárt meglátjuk, ha közelebbről megismerkedünk vele.

✓ Titus Labienus oly nevet viselt, melyet a jó polgárok már két ízben megtiszteltek. — Az első Labienus, Caesar alvezére, a Rubiconon átkeléskor ezt elhagyta, hogy ne legyen bűnrészes merényletének; a második becsületével összeférőbbnek tartotta a partusoknak szolgálni, mint a triumvireknek; a mi hőstünk volt a harmadik. Senecának egy sora elegendő, hogy e nagy alakot magunk elébe állítsuk, mert ott Labienusnak ezen büszke szavait olvassuk: „tudom, hogy a mit irok, csak halálom után olvashatják!“ Első rangú szónok és történész, ezer akadályon át jutva dicsőségre, azt mondták róla, hogy a bámulást inkább kiküzdötte mint

megnyerte. Akkoriban irt egy történelmet, melyből zárt ajtók megett néhány lapot olykor felolvasott barátainak. — E történelem idejében volt az, hogy a könyvégetést először gyakorolták egy senator inditványára, kit nem sokára ugyanazon büntetés ért, melyet feltalált; és Labienus ily módon az első volt, ki a szerencsében részesült Romában, kinek művét tanács végzésből elégették. Ez az mit Egger nagyon helyes-son „az új nehézségeknek“ nevez, melyeket a császári uralom a történelemre nézve feltalált. A szegény elégetett történész nem akarta túl élni művét és ősei sirboltjába zárkozott, hogy ne jöjjön ki onnan többé. Azt hitte munkája meg van semmisítve, de nem volt. — Cassius könyv nélkül tudta, és Cassius, mint maga mondá, élő kiadása barátja könyvének, oly kiadás, mely a száműzés által védve, nem fog elégettetni. — Kétségtelenül Labienus halála ép oly eszelős volt mint élete; egy elégetett könyv, mily fontos dolog! — Hát megöli ezért az

ember magát? — A senatus nem akarta a bűnös halálát, csak épen intést akart neki adni; de ezen ember mindent viszáson kezdett, mindent félreértett, ha csakugyan értett. Ő méltó volt ugyan a stoikus öngyilkosok hosszú sorában helyet foglalni, ezek között a hősi kábák között, ezek közt a rendszeres ellenszegülők között, kik keserű és megháborodott lelkökkel, még haláluk által is egy ellenzéki cselekvényt akartak végrehajtani, és a kik azt képzeltek, hogy a császárt rászedik ha saját ereiket felmetszik. — Nehányan csak azért ölték meg magokat, hogy a fejedelmet felbosszantsák, ki az ő szabadonczaival kinevette őket, és ez által még jobban meggyőződött politikája jelessége felől, midőn látta, hogy üzlete magától megy. — Labienus ezek között volt, látni való tehát, hogy bolond volt. Ez tehát az ember, kinek beszédeit vagy alkalmi megjegyzéseit, itt közleni akarjuk, és látni fogják, hogy e megjegyzésekben, mint egész életében és halá-

lában mindég ugyanaz maradt, tudniillik egy javithatatlan. — Ő a régi párthoz tartozott, mert a szabadság el volt vénülve; reactionárius volt, mert a köztársaság a mult időhöz tartozott; egy szóval : ő egy vastag koponyájú volt!

Ő azon gonoszok közé tartozott, kiknek egy erős uralom alatt reszketniök kell, hogy a jók megnyugodhassanak, és hogy az alapjáig megrendült társaság ismét megszilárdulhasson. — De ez még nem minden. — Labienus hálátlan volt; a legteljesebb caesarismus idején, a legnagyobb dicsőségben, a közboldogság és az emberi nemzet roppant ünneplésének közepette félreismerte ő a jótéteményeket, melyeket Roma második alapítója, a világ békéjének megszerzője tele marokkal szórt; egyszersmind oly elvakult és ellenséges szenvedélyei voltak, melyek szülik a veszedelmes embereket és ártalmas polgárokat. De még nem ismerjük őt eléggé. Minthogy szenvedélyének a főváros sűrű légkörében nem volt

elég tere és levegője, mivel se beszélni, se írni, se cselekedni, sőt még mozogni se a lehetett, óra hosszat elmulatott a Suplicius hidján, hogy a Tiberius folyását nézze, mozdulatlan és némán, de dühös tekintettel, fenyegető arczkifejezéssel, a régi napok lelkeitől dagadó kebelével, mint a bosszuálló Mársnak egy szobra, vagy mint egy kővé vált tribunus. Édes aludni, mondá Michael Angelo, vagy kőből lenni az alatt, míg a nyomor és a gyalázat tart. Labienus nem aludt, de kőből volt — keményebb mint a Capitolium szirtje. A zsarnokság nem tehetett ellene semmit, és a császári uralom nem haraphatott belé. — A régi kőből készült római volt, kit semmisem törhetett meg. — Egyedül, egyenesen állva, mint Cocles egy hadsereg és egy mélység között; daczolt egyikkel is, másikkal is; ő ingerelte Augusztust és szembe nevette a halált. — Mind ebben volt valami jó, ha úgy akarja az ember, de másfelől mily megvetendő jellem és mily rosszszerkezetű lélek!

— Octavius egy büszke érmet veretett a triumvirek három egymásba fogódzó kezével és e magasztos körülíráttal: „az emberi nemzet üdve“ — ez méginkább nem tetszett neki; ő azt gondolta, hogy az emberiséget akarata ellenére mentették meg és idézte Horatiusnak e versét:

Ha megmentésem sehogy se kedvelem,
Mentöm ördög vigye, én gyilkosnak hiszem.

Az öreg Labienus egyike volt azoknak, kik még látták a köztársaságot; az nem az ő hibája volt; de elkövette azt az eszelőséget, hogy emlékezett rája. Ez már rossz volt. Most egy nagy kormányt látott és nem volt elégtűlt. Vannak emberek, kik sohasem elégtűltek. Mindég azt hitte, hogy éppen a pharsalusai nap után való napot éli; negyven évig tartó dicsőség szurta szemeit, a nélkül, hogy felnyitotta volna; úgy nézett ki, mint egy olyan ember, ki rosztat álmodott és a valóság pokoli látvány volt rá-

nézve. Bámulása egészen gyermeteg volt; nem akarta hinni, hogy az megtörtént. Epimenides (ki száz évig aludt) nem bámult annyira felébredésekor. Szomoru az általános örömben, mogorva a római dobzódások közepette, mint a két bölcész a Couture képén, jelen volt és úgy látszott, mintha egyebütt volna; ő egy kísértet volt az ünnepélynél; azt mondhatták volna, hogy egy halott kiszökött a philippii sírokból, egy kíváncsi árnyék, ki azért jött, hogy lásson. Némelykor sajnálta őt barátja; ő szintén sajnálta barátját. Gyakran duzzog ő egyedül a sarokban, látja, hogy bomladozik a birodalom. Lehetetlen volt ily emberrel az okos szót megértetni; egy másik korszakhoz tartozott, s egy ujba számüzetett; honvágyat érzett a multiránt, nem tanult, nem feledett semmit, semmit sem értett a jelen korszakból; Brutusnak minden előitélete meg volt benne, át volt hatva görög nézetektől, melyek Rómában már rég kimentek forgalomból. Oly régi

kinézése volt, mint a 12 táblának, és úgy gondolkodott, a mint Fabricius és a hoszszuhaju Camillus idejében gondolkodtak. Aztán az ő tulfeszített eszméi, hihetetlen modora, különösen az ő ritka, kimagyarázhatatlan és különös izlése. Ő szerette a szabadságot! Így tisztában vagyunk vele, hogy t. Labienusnak nem volt helyes ítélete. Szeretni a szabadságot! Van ennek értelme? Ez olyan hátráló nézet volt; mert a szabadság elaggott dolog volt, az új emberek az új uralmat szerették, s neki az árnyolatok iránt nem volt érzéke, nem volt fogalma az időről és nem értette az átmeneteket.

Az idő előrehaladt, vele az eszmék is; ő helyben maradt mint egy határkő, még hitt az igazságba, a törvénybe, a tudományba és lélekismeretbe; bizonyosan hóbortoskodott. Beszélt ő a becsületes emberek pártjáról; beszélt a senatusról, a tribunusokról, a comitiumokról és látta most, hogy olvadt mindez hóként össze a rop-

pant nagy szennyecsatornákba, s hogy ő egyedül volt a parton; az éveket még a consulok után számolta, mert Augustus meghagyta még a nevet, hogy higgyenek a dologban, s hogy ismételi felélesztése reményét fentartsa az által, hogy a név megmaradt. Beszédeket készített a nép számára, mintha a nép megvolna, hivatkozott a törvényekre, mintha még törvények léteznének; a császárság ő előtte a történelemnek csak egy zárjele volt, egy szügyenteljes lap római évkönyvekben; sietett e lapot megfordítani vagy szétszakasztani; ő mindég azt mondta, hogy ennek még vége szakad, s ezt hitte is; az emberek őt eszelősnek tartották és az is volt, mint látható. Egyébiránt jó ember; inkább önféjű, mint gonosz, nem képes egy csirkét megölni és egy embernek a legkisebb rosszat kívánni, ha az nem Augustus volt. Ő oly szelid volt, hogy vélekedése szerint csak a gályára kellene küldeni ott malmot hajtani, egészen ellenkezőleg azoknak véleményével, kik őt sze-

rették volna keresztre feszíteni; aztán ő a stoikusokkal azt tartotta, hogy ez a büntetés jótétemény a vétkesekre nézve; ezért igaz, midőn azt mondják, hogy Augustusnak ő csak egy szerencsét kívánt, mi őt megilleti: a száműzetést.

Egyik napon az Agrippa oszlopsora alatt sétálgatva, találkozott Gallióval.

Junios Gallio egy fiatal tudós volt, mint Labienus egy vén bolond. Ő egy fiatal, komoly, szelid férfiú volt; tanult, finom, nyájas modoru, óvatos és okos, s mérsékelt stoikus; spanyol és római, polgár és jobbágy, két korszak és két ország vegyített vérű embere, egymást keresztül-kasul metsző nézetekkel; egy kicsi ebből, egy kicsi abból, néha mint Horatius az ő szende tekintetét a szabadság sirjára veti, hogy azután épen oly szendén fordítsa a császárság bölcsőjére; Catónak egy könyvet, Caesar-nak egy mosolyt áldozva, jó szándéku jellem, egy kissé az egész világot szereti — Labienust is. Szellemtestvére volt Senecá-

nak, ki nem merészelt élni, és szellemi una-
kaöcsce Lucianusnak, ki nem tudott meg-
halni; csak olyan félig-meddig való hősi-
ességgel és a nagyságnak csak töredékei-
vel bírtak; egy templomai előtt romokban
heverő nép; itt-ott még néhány félrómai.
Gallio verseket irt Mecenáshoz; a kritiku-
sok őt eszes Galliónak nevezték; neki volt
szelleme, mert proconsul volt, róla nevezték
gallionistáknak a vallási dolgokban
közönyösöket, s ő politikai tekintetben is
egy kissé védnökük lehetett volna. Labie-
nus ezt szemére is vetette neki; sőt én azt
hiszem, hogy a komoly sétáló, őt számba
nem véve el ment volna mellette; mert
Labienus nem volt szeretetre méltó, nem
volt barátságosabb mint azok a híres sena-
torok, kik oly kevélyen ültek a forum kö-
zepén és egykoron oly hidegen fogadták a
gallusokat.

És Gallio nem is merészkedett volna őt
köszönteni, de a fiatal ember épen oly elé-
gült, oly felindult volt s annyira szükségét

érezte, hogy valakivel közölje az épen most hallott ujdonságot; oly kíváncsi volt látni, hogy mily benyomást tesz az Labienusra, hogy megszólította őt: jó reggelt Titus! mit mivelsz, kedvesem? hogy vagy? — „Rosszul, midőn a birodalom jól van.“

„Az jó, azt már tudjuk, hogy te mindig rossz szeszélybe vagy, de egy ujságot akarok neked mondani.“ — „Számomra nincs ujság, a míg Augustus uralkodik!“

— „Jól tudom, hogy harmincz év óta haragszol és a triumvirség óta egyetlenegyszer se nevettél, de halld ujságomat, Augustus emlékirata épen most jelent meg.“ — „Mióta irnak rablók könyveket?“ „Mióta a becsületes emberek császárt tesznek.“ — „Ah!“ — „Tehát kedves Titusom, te nem olvasod el ez emlékiratokat?“

— „Én el olvasom Gallio, és sirni fogok a szégyentől.“ — „És felelni fogsz reá, megbírálni, egy Anti-Caesart írni, mint Caesar irt egy Anti-Catót?“ — „Nem Gallio, e tárgyról semmit se akarok írni, azzal

nem akarok vitázni, kinek harmincz legió áll rendelkezése alatt, oly országban, mely nem szabad, óvakodni kell az egykoruak történelme érintésétől, az ítészet ily tárgy körül lehetetlen.“ — „E szerint te nem fogod felvilágosítani a közönséget?“ — „Én nem akarok rászedésében részt venni; mert a jelen időben a mi ily tárgy felett megjelenhet, nem lehet jó, és a mi jó — az nem jelenhet meg! Én folytatni fogom az én titkos történetemet és Severushoz biztos helyre küldöm, megmentem az igazságot, azzal, hogy száműzetésbe küldöm.“ — „De azt mondják, hogy az ítészet szabad lesz, a zsarnokság az irodalomnak egy héti szün-időt ad.“ — „Csak álszabadságot, decemberi szabadságot fognak adni, ez olyan farsangi szabadság, olyan decemberi szabadság mint Horatius mondja; nincs kedvem felhasználni azt. — Nem akarom, a könyv ellen írva, magamat Octavianus boszuja és Augusztus kegyelme közé helyezni, úgy, hogy nekem ne legyenszabad választásom.

Nem akarok a kópénak, mint Cinna, alkalmat nyújtani, hogy nagylelkűt játszhassek, és nekem megkegyelmezzon. — Csak akkor dicsérhetném a könyvet, ha jó volna, és ezen esetben félnem kellene hogy összevéessenek azokkal kik egyéb okokból dicsérik. — Nekem tehát épen oly lehetetlen dicsérni mint gyalázni. Ezenfelül a könyv nem jó, és nem is lehet jó. Ha egy ember elég vétkes így uralkodóvá tenni magát, és elég eszelős, hogy istennek adja ki magát, én úgy hiszem nem birhat azon tulajdonokkal, melyeket egy jó történetírás igényel. — Te bizonyos lehetsz benne, hogy nincs se józan ítélete, se becsülete, se hite; mije van hát? Nem tudhatja az igazságot s nem mondhatná ki, ha tudná; mibe elegyedik hát e kormánypálczás? — És mi jutott eszébe, hogy ír?“

Az oly uralkodó, ki történetíró akar lenni, kezdje azon, hogy előbb mondjon le. — Ő nem tette ezt — rossz jel. És aztán — én már olvastam művét. — Ő igazolja a

proscriptiókat és a bitorlás mellett védbeszédet ír. Mind ennek meg kelle történni. — És te azt akarnád Gallio, hogy én kritikát írjak egy ily tudatlansággal és hazugsággal telt könyvre, melyet kétezer centurio helyeslése kísér, és hadedzett katonák ajánlanak az olvasónak. — A kritika, kelepce, mert így kellett volna neked azt tulajdonképen nevezned. — És te kis Gallióm nem látod, hogy ez egyike a legjobb tréfáknak, melyet a bankár fia a farkas fiaival játszhat, melyek fájdalom nem tudnak úgy harapni mint őseik. — O Gallio mi elfajultunk, mi hanyatló rómaiak vagyunk, Caesar kezéből az Augusztuséba, és Carybdisből Scyllába jutottunk; az erőszakéből a ravaszság, a nagybátya kezéből az unokaöcs kezébe. Én nem akarok ez irodalmi hurokba bonyolódni, nem akarok ebbe a hálóba esni s még kevésbé másokat beléejteni; nem, én nem fogok írni Augusztus emlékiratairól. — A népek hallga-

tása leczke a királyoknak. — Labienus ezt a leczkét fogja tartani Augusztusnak.

Egyébiránt nyugtasd meg magadat; ha birálatot akarsz, e császári irodalmi darabkára, ha finom ítéletet akarsz, találni fogsz ilyet; vagy tudós értekezleteket akarsz, záporként fognak ezek hullani; ha szellem-dus s érdekes megjegyzéseket, újdonságokkal teljes és diszes vitákat akarsz, ilyet találasz eleget; csuszó-mászó retorika, meglepő epigramm, melynek éle csikland, a helyett hogy szúrna, hízelt harapások, heves szemrehányások, melyek megaláztatást okoznak, pompás finomságok, melyek ügyesen hizelegnek a szigorú ítélet látszata alatt, csinos kis szarvacskák gyöngéden beburkolva vad és dörgő phrazisok redői közé, a latinság virág illata, a szónoklat méz lehellete, bársonypárnán benyújtott érvek, és ezüst táczán átadott ellenvélemények, mint valami szolgától átnyújtott levél; mind ebből semmit se fogsz nélkülözni drága Gallióm, mi táncolni látandjuk az

állammuzsák chorusát, és Mecenas vezetendi a balletet, a szűz testvérek elhagyták a Pindust a palatini halmokért és Apollo a rendőrség közé ment. — Augusztus bizonyos hát benne, hogy közönsége lesz, olvasók, birák, kritikusok, másolók és magyarázók, — elég ember találkozik, kik e szükségét kielégítik. — Ki Virgiliusokat teremthetett, Aristarchusokat is teremthet — szüksége van rájuk, majd találni fog.

Már az egész irodalom ujong : Varius sir örömében, — Flavus egészen hóboros lett a kéj miatt; Haterius egy felolvasást és Tarpa egy szónoklatot fog tartani; Pompejus Macer kinyilatkoztatja, ez szép napja az erkölcsnek, és három diszpéldányt kér a három nyilvános könyvtár számára, melyet állított; Fenestella az ő irodalom történetéhez szinte mellékelni fog egy kötetet; Metellus, ki oly szépen készíti az uralkodó beszédeit, összeszámlálja könyve szónoki szépségeit, és Verrius a nyelvtudós a nyelvtani szépségeket; Marathus a historiograph

az udvari hirlapban ismertetést tesz közzé, és Athenodore, Octavius védencze, átdolgozza a nők számára és felvilágosító jegyzetkéket irand, hogy a hercegnők jobban megérthessék; itt van tiz, de én ösmerek ilyet ezeret. Ezen emberek a császár előtt úgy léptetnek el, mint a lovagok a diszszemlén, és kiáltoznak, hogy az embernek zúg a feje bele; ő pedig szerény és méltóságteljes állást vesz; arcza azt fogja mondani: elég; mosolya így szólland: még egyszer; és a raj felségesen rekedté ordítja magát.

A mint tettei helyeslésére birta a hét halom lakosságát, könyve dicsérésére épen úgy meg fogja nyerni a szerzők népségét; a tetszés bizonyos, de ez csak egy oldalról jöhet: ez elég grotesk következménye az ő társ nélkül álló irodalmi helyzetének. — A szerencsétlen talán nem látta azt be előre, de engem mulattat, és parancsra sikerülni fog. — Ez elég szomorú, de én nem tehetek róla. — A mindenhatóságnak

vannak némi kellemetlenségei egy szerzőre nézve — nem minden rózsaszintű egykoronás író mesterségében. — De a törvényt, melyet az ember csinált, tőrni kell, és ha a gyalázat pohárba van töltve, ki kell azt üríteni. Figyelj tehát, drága Gallióm; — az ünnep megnyílik, zajos és keresett lesz; a zenészek helyeiken vannak már, hangolják zeneszereiket, és kezdik a concertet; figyelj hát és hallgasd, hogy inyed szerint van-e; megvallom, hogy a színjáték nagyon mulatságos lesz azokra nézve, kik még nevetni tudnak.

Én tudom, hogy e munkában le lesz írva az utolsó polgárháboru, és Julius Caesar utolsó éve. — Lelkedre mondom Gallio, komolyan veheted ezt? — Augusztus könyvet ír a forradalomról, melyet maga csinált! mit mondjon az ember egy gonosztevőről, ki védbeszédet ír gonosz tette mellett? — Ítéletem szerint, egy második merényletet követ el, terhesebbet mint az első (mert könnyebb egy gonosztettet el-

követni mint azt igazolni); de e második merénylet, ha terhesebb, egyszersmind vétkesebb és szomorubb; mert az áldozatok számosabbak, és következményei maradandóbbak. Az első, az embernek életét, a második, lélekismeretét támadja meg; az első a testet, a második a lelket öli meg; az egyik elnyomja a jelent, a másik a jövőt. — Egy államcsiny ez az erkölcsi világban, a rendetlenség teremtése, a rendszeresített igaztalanság, meghosszabbítása a jogtalanságnak, proscriptiója az igazságnak, általános összezavarása az eszméknek, egy szellemi harc Actiumnál. — Egy valódi megkoronázása a vétek és becsstelenység épületének — és csakis ez! — Augustus könyve, más szókkal az ő élete, mint példa felmutatva, nem egyéb mint becsvágya, mint ártatlanság leírva, akaratja törvényül formulázva, a gonosztevők törvénykönyve, a gazemberek bibliája; s azt akarod, hogy ily könyvet bíráljak én meg az ő önkényes uralma alatt? — Te irodalmi

ellenzéket akarsz képezni Augusztus ellenében? — Kritika Octavius ellen! mily nevetség! Ő nem kritizálta meg Cicerót, hanem megölte! — Mit? a nyomorult, kitek megöl, még beszédet is tart a gyilkosság felett! — s mielőtt végez veletek, véleményeteket akarja hallani az ő kis felfedezése felett, de őszinte és alapos vélemény a tartalomról és formáról; mert ő mester és jó gyermek, és szeretné véleményeteket hallani munkájáról, és ti jószívéleg szeretnétek neki azt elmondani, és a késsel torkotokon egészen kedélyesen csevegni a hóhérral! — Gallió, kedves barátom, ne gondolj erre!

Ugyan mit mondanál Verresről, ha könyvet írna a birtokról? Szeretnél vele vitába bocsátkozni? — Ugyan az Octavius emlékiratai egyebek-e? Nem a bitorlás elmélete-e, írva egy bitorlótól? Az összeesküvések iskolája ez, melyet egy bűntetlen maradt összeesküvő nyitott.

A szerző ebbe nem írhatott egyebet

csak a mit tud; tud pedig egy várost kirabolni, egy senatust legyilkolni, egy templomot kifosztani, és Jupitert meglopni; ő tud hamis kulcsokat, hamis esküket, s hamis véghagyományokat csinálni; tudja hogy kell a forumon és a curián hazudni, a választókat megvesztegetni vagy mellőzni; megsebesült tisztársait megölni mint Modenában, tud tömegesen proscribálni, és egyéb fejedelmi játékokat; tudja az első Caesar módja szerint, hogy kell kölcsön venni az egyiktől, a másiknak meg kölcsön adni, és így mindkét részen barátokat szerezni; tudja, hogy kell egy merész szökéssel minden Rubiconon és minden korláton átugrani, és azután egy magasztos szökéssel a levegőbe, minden isteni és emberi törvények felébe emelkedve ott fenn bukfenchezet vetni, és mint király hullani a földre. Ezt mind tudja, de nem ért egy szót se a történelemből, a politikából és az erkölcestanból, ha csak nem a nagyok erkölcestanából mely az ő családjában tanittatik. — E sze-

rint semmire találhatik könyvében, a mit szükséges volna tudni, és bőven van benne, mit veszélyes megtanulni. — Ő szereti a régi szókat, a régi pénzeket és régi sisakokat, de nem szereti a régi erkölcsöket. — A nyelvtan, a régészet vagy éremtan valamely pontja felett szeretnél vele vitázni? — Esztelen volna, ki őt e tisztelettel megbecsülné. — Te látod, hogy ez annyi volna mint az ő kelepcezájába esni. — Az olyanféle emberek, a milyen ő, érzik, hogy bármit tegyenek—a társaságbólki vannak taszítva, egy gonosz tett által külön váltak attól, s szeretnének ismét szép csendesen valami ravaszsággal belelopozni.—Csak egy becsvágyuk van, hogy ismét megjelenhessenek a becsületos emberek társaságában. — E végett mindenféle álruhát felöltönek; mindenütt keresik szegény elvesztett becsületöket; e megkoronázott koldusokat minden ajtó előtt lehet látni, a mint becsülésért esdekelnek; ez az egyetlen alamizsna mit nekik adhat az ember. — Augustus

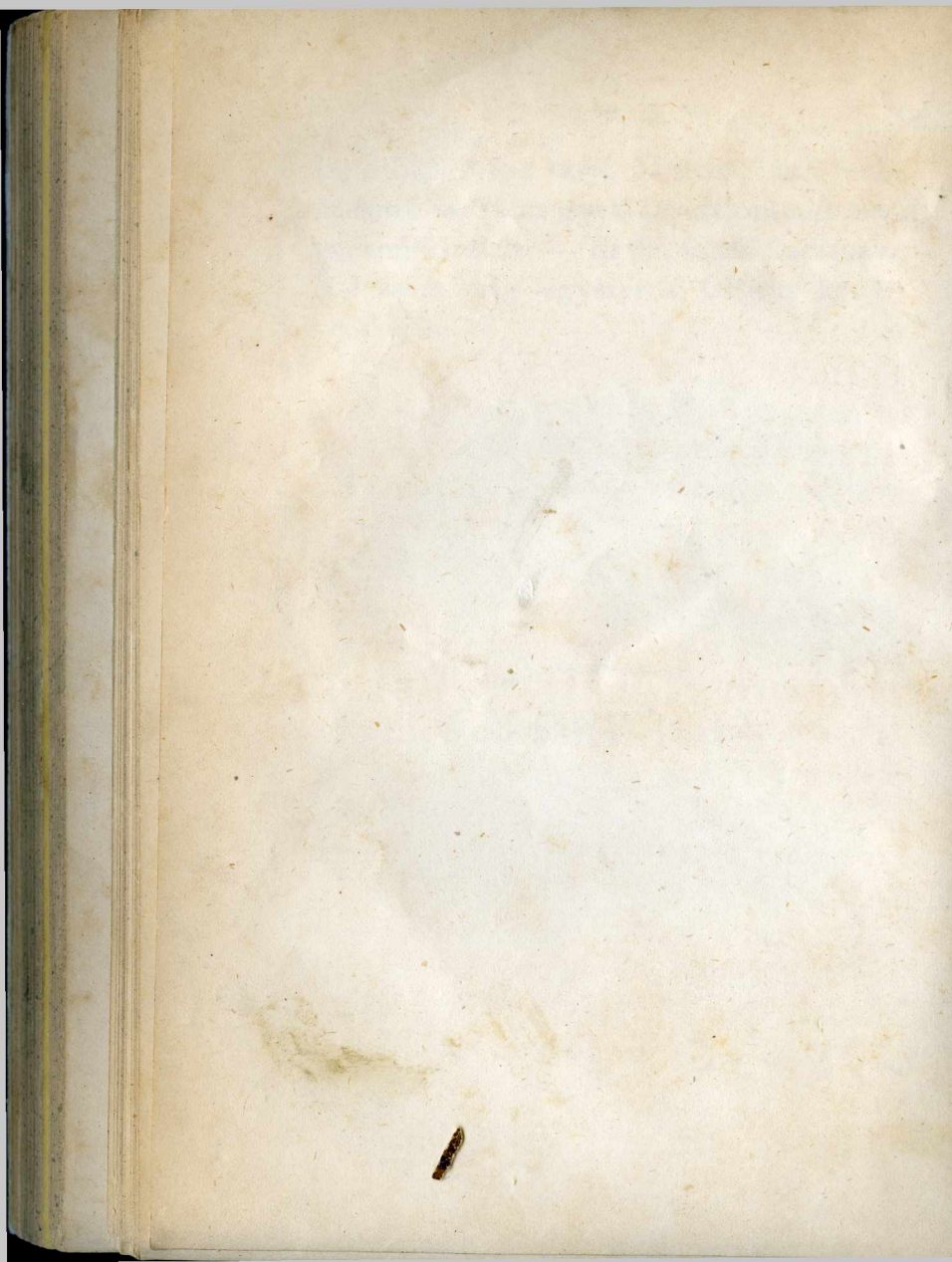
ezen a ponton áll; e vérivó még csak egyre szomjazik, a dicséretre; a világ uralomnak e rablója szeretne még egy dolgot lopni, az ő rehabilitációját. De lehetetlent kísért. — A tehetetlen erőlködések, melyeket elkövet, hogy súlyedt reputatiojának néhány töredékét megmentse, ez utolsó küzdelem, hogy becsületét egy végső töredékeny ághoz köttözzé, Caesarnak ez utolsó harcza az őt lesújtó közvéleménynyel, szomorú és komikus is egyszersmind, mint az akasztott ember utolsó arczfintorítása, vagy egy viador mosolya, ki kellemmel akar meghalni. — Caesar könyve, az elítélt toilettje, és a halálra szánt köszöntése, melylyel a tömeget üdvözli, midőn a vérpadra megy. —

Ez az utolsó nap kaczérsága. Caesar oly mocskos volt, hogy a bakó nem akart munkához fogni, ő egy kissé rendbe hozta magát, hogy a halált elfogadja. S ő még olvasókat kíván! A szemtelen! Caesarnak olvasók! Mire? — Egy előbeszédben még kérdéseket merészel az olvasóhoz intézni.

De a Lictor fog majd feleletet adni. — E feleletre várva megyek én, olvasni Augustus emlékiratait. — És én, felelé Labienus, elolvasom még egyszer a Cassius könyvecskéjét.

DE BALLAGI GÉZA

REV. JULIA A.

a népszabadság ékes szavu védője, Lamartine áll az első helyen. Műve tökéletes ellentéte annak, mi a császáré lenni akar. **A nép jogait védi a kényuralom ellen.** Ugy hiszem, hogy a magyar olvasó közönségnek kedves dolgot teszek, midőn Napoleon császár nagy érdekeltséget költött munkájának megjelenésekor kiadom az épen ellenkező véleményű Lamartine művét. Hogy az olvasó ítélhessen, mily szellem lengi át a népjogok ihletett keblü védőjének, Lamartinenak e művét, mutatványul közlöm, mily feleletet ad Lamartine arra a kérdésre, hogy megérdemelte-e Caesar a tragicus véget, mely pályáját félbenszakasztotta:

„Valóban, Caesar nagyon is megérdemlette a huszonhárom törszurást, mond Lamartine, mely őt élettelen terítette a Pompejus oszlopá s az általa szolgává alacsonyított tanács lábaihoz. Ő megérdemlette a halált, miután a római demagógiát uralkodása első évében a szabadság ellen uszította, hogy tudva a fektelenség kezébe játsza, mely mindig egy dictator karduralmát eredményezi. Ő megérdemlette a halált, miután a legiókat, melyeket a köztársaság Róma védelme s nagyobbitása végett rábizott, dühszomjas soldateskává és személyes céljai eszközévé változtatta. Ő megérdemlette a halált, miután senkit se akart maga mellett tűrni, ki hatalomra birre egyenlő volt vele, miután előbb a közvéleményt, csakhamar rá a hadserget is jöltevője a nagy, becsületessége által nagy Pompejus ellen fellázította. Ő megérdemelte a halált, mert nem csak a római legiókat, hanem még a spanyol és galliai barbarokat is átvezette

a Rubikonon, s első volt ki nekik megmutatta a Rómába vezető utat. Ő megérdemlette a halált, mert úgy bánt hazájával mint egy hóditó, ő nem kímélte a senátust, a népet, a közkinestárt, a templomokat, a consulokat és polgárokat tömeges proscribálásra kényszerítette, melynek következtében Olaszországban nem maradt más csak a nép söpredéke, a gallusok, a spanyol pretorianusok és ő. Ő megérdemlette a halált, mert a szaladó köztársaságot egyik világrészből a másikba, harczmezőről harczmezőre üldözte, Pompéjust meghalni, Catot öngyilkosságra, Cicerot lealázódásra, s fiját Brutust, alakoskodásra és gyilkosságra kényszerítette. Ő megérdemlette a halált, miután Olaszországban Corsiniumot, Görögországban Pharsalust, Aegyptomban Alexandriát, Afrikában Thapsust, Spanyolországban Mundat hétszáz ezer római holttestével borította el. Ő megérdemlette a halált, minthogy Rómát egész belsőjében megrontotta, hogy a szolgaságra simulékonyt tegye; intézmények helyett játékokat, diadalmeneteket, viadorharczokat, dobzódásokat, szóval oly erkölcsöket vitt be, melyekkel a népeket tehetetlenekké alakítják. Ő megérdemlette a halált, minthogy ő maga még végre hajtani se merészelte azt, miért annyi vétket követett el: Megalapítását az örökös monarchiának, mely az általa lealacsonyított polgároknak legalább nyugalmat szolgaságot biztosított volna. Végre megérdemlette a halált, mert mindent személyére vitt vissza, a mennyiben a római mindenség sorsát vállaira vette és uralmának más örökösét nem hagyott, csak a féltelenséget. Elég-e ennyi vétek az összeesküvők huszonhárom törzsurását megérdemelni? Nincs oly lélekismeret, legyen az monarchicus vagy köztársasági, feltéve, hogy az egy becsületes emberé, mely halálra ne ítélje hazája gyilkosát.“

